

Zbigniew Gnat-Wieteska

Generałowie formacji wojskowych Obozu Narodowego

Niepodległość i Pamięć 17/1 (31), 121-138

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zbigniew Gnat-Wieteska
Akademia Obrony Narodowej

Generałowie formacji wojskowych Obozu Narodowego

W szeregach formacji narodowych działających w okresie okupacji niemieckiej oraz w okresie powojennym, w „drugiej konspiracji” skierowanej przeciw „narzuconej władzy” służyło kilkunastu generałów. Niektórzy z nich awansowali na stopień generalski w armii II Rzeczypospolitej, inni otrzymali go w okresie okupacji z nominacji Tymczasowej Narodowej Rady Politycznej, a jeszcze inni w okresie powojennym z nominacji Prezydenta Juliusza Sokolnickiego. Wiadomości o nich rozrzucone są w wielu opracowaniach z dziejów ruchu narodowego. Niniejsze opracowanie jest pierwszą próbą zebrania ich w całość.

Już w początkach okupacji, w dniu 13 października 1939 roku, odbyło się w Warszawie posiedzenie kierowniczych działaczy Stronnictwa Narodowego. Uczestniczyli w nim, zwołani przez Mieczysława Trajdosa, pełniącego obowiązki prezesa, członkowie Komitetu i Zarządu Głównego SN przebywający w stolicy: Zygmunt Berezowski, Aleksander Dębski, Aleksander Demidowicz-Demidecki, Stanisław Jasiukowicz, Władysław Jaworski, Bogusław Jeziorski, Stanisław Kozicki, Stefan Niebudek, Roman Rybarski, Witold Staniszkis, Mieczysław Trajdos, Bohdan Wasutyński, Jan Załuska oraz nie będący członkiem KG – członek Zarządu Głównego inż. Józef Szmydt. Posiedzenie to i jego uchwały miały ważne znaczenie dla okupacyjnych losów Stronnictwa i jego linii politycznej. Według Trajdosa głównym celem Polski, która w pierwszym etapie wojny poniosła klęskę, było doprowadzenie do jej zwycięskiego zakończenia, wyzwolenie całości terytorium państwa oraz ustalenie takiej zachodniej granicy, która unie możliwiałaby raz na zawsze agresję Niemiec na nasz kraj. Podjęto także postanowienie o budowie własnej organizacji wojskowej; miała ona objąć swoim zasięgiem nie tylko członków stronnictwa, lecz uznano, że powinna się stać tzw. „wojskówką” całego obozu narodowego. Powołano komendę główną organizacji, a na stanowisko komendanta wyznaczono gen. dyw. Mariana Januszajtisa¹, członka Komitetu Głównego SN. A ponieważ był on wówczas nieobecny w Warszawie, jak przypuszczano tylko czasowo, obowiązki komendanta powierzono Aleksandrowi Demideckiemu². Później organizacja ta występowała pod nazwą „Narodowa Organizacja Wojskowa”.

1 Marian Józef Januszajtis „Żegota” ur. 3 IV 1889 Mirów, zm. 7 IV 1973 w Crowley w WB. Gen dyw. z 15 VIII 1924, w st. sp. 3 IX 1929 r.

2 J.J. Terej, *Rzeczywistość i polityka*, Warszawa 1979, s. 120.

Wiedzano, że gen. Januszajtis przebywał we Lwowie. Wysłano więc do niego kurierem, ale ten nie zdołał tam dotrzeć. W tym czasie Januszajtis, uczestnik obrony Lwowa, który po wkroczeniu Armii Czerwonej, stanął 26 września na czele powołanej tam podziemnej organizacji wojskowej, nazywanej w dokumentach „POW” i „ZWZ” przebywał już w więzieniu³. Na wolność wyszedł po umowie Sikorski – Majski. Dowództwa NOW nigdy nie objął.

Ze strukturami NOW związany był gen. bryg. Radosław Dzierżykraj-Stokalski. Związany w przeszłości z endecją, do 1935 r. pełnił funkcję kierownika wojewódzkiego „młodych” w Wielkopolsce. W grudniu 1943 r., zwerbowany przez Tadeusza Macińskiego generał został na miejsce aresztowanego w kwietniu ppłk. Wacława Makatrewicza „Wacława”, komendantem okręgu stołecznego. Jerzy Terej pisze: „Maciński wbrew obowiązującym zasadom mianował gen. Stokalskiego komendantem okręgu, stawiając tym samym zarówno Komendę Główną, jak i kierownictwo „Kwadratu” przed faktem dokonany. Jeśli zważyć, że był to w NOW jedyny oficer w stopniu generała, zaś funkcję komendanta głównego pełnił jedynie podpułkownik, to staje się zrozumiała konsternacja wywołana tym faktem. Po wielu perturbacjach zarząd okręgu utrzymał swoją decyzję...”⁴. Powyższą funkcję gen. Stokalski pełnił do chwili aresztowania w czerwcu 1944 r. Używał pseudonimu „2512”⁵.

Generał Stokalski wywodził się z armii rosyjskiej, urodził się w Permie na Uralu w 1880 r. Od 1917 r. w I Korpusie Polskim, przeszedł w stan spoczynku w październiku 1930 r. w stopniu pułkownika. W 1931 r. uzyskał prawo do tytułu generała. Aresztowany wraz z 15-letnim synem w czerwcu 1944 r. i osadzony w obozie koncentracyjnym Dora w górach Harzu. Zmarł tam w marcu 1945 r. w następstwie tortur i głodu. Zginął także jego syn⁶.

Na przełomie 1941-1942 z inicjatywy Stronnictwa Narodowego gen. dyw. Jan Wroczyński opracował projekt powołania Departamentu Spraw Wojskowych Delegatury Rządu na Kraj. Według Jerzego Tereja „Była to niewątpliwie demonstracyjna próba utworzenia z pominięciem Komendy Głównej ZWZ odrębnego i niezależnego od niej ośrodka, kierującego sprawami wojska w kraju. Uchwalony w tej sprawie przez PKP projekt dokumentu, bez konsultacji z gen. Roweckim, został wysłany do Londynu. Wywołało to – zrozumiały zresztą – protest KG ZWZ, która słusznie upatrywała w tym chęć narzucenia sobie przez endecję – w myśl politycznych planów – nadzorczej „czapki”. KG ZWZ zgłosiła w tej sprawie bardzo ostry sprzeciw, dowodząc wobec Londynu, że SN, torpedując praktyczną działalność ZWZ, pragnie jednocześnie sprawować nad nim funkcję kontrolną”⁷. W tym czasie władze stronnictwa z prezesem Stefanem Sachą na czele głosiły zasadę odrębności NOW od ZWZ, co odpowiadało także osobistym aspiracjom większości kadry dowódczej tej organizacji.

Działania te spotkały się z przeciwdziałaniem gen. bryg. Stefana Roweckiego. W meldunku Nr 86 z dnia 26 listopada 1941 r. do gen. Sikorskiego pisał m.in.: „próbę stworzenia (z inicjatywy Kwadratu) własnej komórki wojskowej, utajonej na razie w osobie tzw. łącznika gen. Wr. [Wroczyński – przyp. Z.G.W.], oraz brak – jak dotąd – istotnej pomocy w pacyfikowaniu i podporządkowywaniu mi frondujących organizacji

3 Ibidem, s. 175 i 177.

4 Ibidem, s. 330.

5 *Słownik polityczny*, pod redakcją W. Wasiutyńskiego, Nowy Jork 1980, s. 171.

6 H.P. Kosk. *Generalicja polska*, t. II, Pruszków 2001, s. 187.

7 J.J. Terej. *Rzeczywistość...*, s. 243.

wojskowych i „wojsk partyjnych” – każą mi liczyć tylko na własne siły i własny autorytet, by spełnić to, co mi zostało przez Pana Generała, Naczelnego Wodza Wojsk Polskich, powierzone”⁸. Pół roku później w Meldunku Organizacyjnym Nr 118 z 16 maja 1942 roku gen. Rowecki pisał szerzej na ten temat do władz w Londynie: „Niektóre stronnictwa wysunęły projekt utworzenia „Komórki łącznikowej” między Delegatem Rządu a Komendantem Sił Zbrojnych, rzekomo dla usuwania ewentualnych nieporozumień uwzględniania akcji scaleniowej i wszelkich spraw wojskowych na odcinku Delegata Rządu. W rzeczywistości chodziło o zmianę osoby dotychczasowego łącznika ob. Vogla [gen. Jan Skorobohaty-Jakubowski „Fogel”, „Vogel”, „Kaczmarek” – przyp. Z.G.W.] na osobę generała Wr., który posiadałby kompetencje zbliżone do Ministra Spraw Wojskowych. (...) Tymczasem Główny Delegat Rządu prawdopodobnie na skutek mylnego oświecenia mu sprawy, zamianował gen. Wr. łącznikiem, przyznając mu szerokie kompetencje, właściwe Departamentowi wojskowemu. Wywołało to żywą akcję w terenie wśród grup frondujących (organizacje wojsk. „Wilki”, „Unia”, „Klon”, „Miecz i Pług”), wymierzoną przeciw PZP i rozgłaszającą że na Komendanta Sił Zbrojnych, na miejsce Rakonia [pseudonim gen. Stefana Roweckiego – przyp. Z.G.W.], powołany został gen. Wr.”⁹.

„Koncepcja „Wojskowego Delegata Rządu”, jako czynnika nadrzędnego w stosunku do konspiracyjnych Sił Zbrojnych w Kraju, była motorem do ożywienia działalności organizacji wojskowej „Kwadratu”. (...) Sprawa Departamentu Wojskowego przy Delegacie Rządu i osoba gen. Wr[oczyńskiego], jako łącznika między Delegatem Rządu a mną, była wykorzystana przez „Kwadrat” do systematycznego przeciwdziałania akcji zespolenia w Kraju wysiłku zbrojnego. Kilkakrotne żądanie Głównego Delegata Rządu podporządkowania się „Kwadratowi” rozkazowi Naczelnego Wodza, L. 2926 z dnia 3 IX 41, spełzły na niczym, przeciwnie „Kwadrat” ożywił swoją akcją „wojskową”. (...) muszę podkreślić, że „Kwadrat” nie przebiera w argumentach, zohydżając PZP lub członków, nie wyłączając mojej osoby”¹⁰. Według Roweckiego działalność NOW miała „wyraźny charakter bojówek partyjnych”¹¹.

Jerzy Pilaciński, działacz Stronnictwa Narodowego i NOW, pisze na temat departamentu. Zadaniem jego „oprócz normalnego zakresu kompetencji ministerstwa spraw wojskowych, miało być ujednoczenie akcji organizacji wojskowych, bez ich rozbijania, przeciwnie – z zachowaniem ich całości organizacyjnych, jako podstawowego warunku bezpieczeństwa konspiracyjnego a zatem warunku ich istnienia. (...) Delegat Rządu Cyryl Ratajski uznając w pełni jego celowość, postanowił utworzyć odpowiednią komórkę w Delegaturze i mianował jako jej szefa i łącznika między Delegaturą a Komendantem ZWZ gen. Wroczyńskiego dając mu kompetencje właściwe Departamentowi Wojskowemu. Uchwały te i zarządzenia wywołały oburzenie w komendzie ZWZ. Jej komendant Rowecki odmówił ich wykonania obalając całą akcję”¹².

Jan Wroczyński (6 VI 1876 – 28 IV 1945 w Warszawie) był w stopniu płk. sap. oficerem armii rosyjskiej, następnie I Korpusu Polskiego w Rosji, kierownikiem MSWojsk od listopada 1918 do lutego 1919 r., a następnie w Armii Wielkopolskiej. Gen. bryg. z 1 czerwca 1919 r., od 1923 r. tyt. gen. dyw. st. sp¹³.

8 *Armia Krajowa w dokumentach 1939-1945*, t. II, Errata, Szczecin 1989, s. 158.

9 *Ibidem*, s. 251.

10 *Armia Krajowa w dokumentach 1939-1945*, t. II, s. 254.

11 *Ibidem*.

12 J. Pilaciński („Lech”), *Narodowe Siły Zbrojne. Kulisy walki podziemnej 1939-1946*, Londyn 1976, s. 99.

13 T. Kryśka-Karska, S. Żurkowski, *Generałowie Polski Niepodległej*, Warszawa 1991, s. 64.

Kilku generałów było związanych z najliczniejszą formacją wojskową obozu narodowego, z Narodowymi Siłami Zbrojnymi. W rozkazie z 2 marca 1943 r. dowódca NSZ płk Czesław Oziewicz ps. „Czesławski” pisał: „Pojęcie – „sił zbrojnych”, co jest istotną treścią nazwy naszej instytucji, jest określeniem ważkim, stawiającym przed oczy wszystkim, na wszystkich szczeblach hierarchii tę istotną właściwość, że przestaliśmy być organizacjami o przeważnym zakresie funkcji politycznych, a staliśmy się wojskiem”¹⁴. W 1943 r. z organizacją tą związał się płk dypl. inż. Tadeusz Kurcysz (15 X 1881 w Warszawie – 22 IV 1944 w Warszawie), oficer zawodowy wywodzący się z armii rosyjskiej, utrzymujący kontakty z działaczami Grupy Szańca. Przebywał wówczas w tzw. rezerwie personalnej KG AK i pobierał zapomogę miesięczną w wysokości 1500 zł. Początkowo służył w oddziale IV sztabu NSZ, a po aresztowaniu w dniu 29 czerwca płk. Czesława Oziewicza objął z dniem 1 sierpnia¹⁵, popierany przez ONR, funkcję dowódcy NSZ. Występował wówczas pod pseudonimami „Morski”, „Żegota” i „Mars”. „Głównym zadaniem Narodowych Sił Zbrojnych podczas okupacji niemieckiej – jak pisze Pilaciński – było zorganizowanie i przygotowanie sił do walki o wyzwolenie terytorium polskiego od niemieckiego najeźdźcy a w szczególności do walki o granicę zachodnią na Odrze i Nysie Łużyckiej. Walka ta miała być podjęta w momencie załamania się Niemiec na froncie i wewnątrz kraju”¹⁶. W styczniu 1944 r. doszło do wznowienia rozmów w sprawie scalenia NSZ z AK pomiędzy przedstawicielami TNRP a Komendą Główną AK. Umowę scaleniową podpisali 7 marca 1944 r. gen. „Bór” z ramienia AK oraz Władysław Marcinkowski ps. „Jaxa” i August Michałowski ps. „Roman” z ramienia TNRP. W punkcie 2 stanowiła ona: „Komentantowi S. Z. w Kr. Zostaje przedstawiony Dowódca NSZ-u. Dowódca NSZ-u składa w obecności Przedstawicieli Prezydium T.N.R.P. na ręce K-dta przysięgę, przepisaną przez Rząd Rzeczypospolitej dla Armii Krajowej. Złożenie przysięgi przez D-cę NSZ, poprzedzone podpisaniem rozkazów scaleniowych, uważa się za moment dokonania scalenia”. Dopiero wtedy dowództwo AK dowiedziało się, że „Żegota”, „Mars” to były szef wydziału KG AK, aresztowany przypadkowo w 1942 r., wykupiony z aresztu i będący w dyspozycji jej Komendanta Głównego. Gen. Komorowski nie chciał zatwierdzić go jako p.o. dowódcy NSZ i pełnomocnika z ramienia KG AK. O sprawie tej pisze Stanisław Żochowski¹⁷ opierając się na informacji uzyskanej od inż. Władysława Marcinkowskiego. Ten ostatni spotkał się z gen. „Borem”. W swoich wspomnieniach pisze: „oświadczyłem generałowi „Borowi”, że gotowi będziemy rozpatrzyć sprawę pułkownika Kurcjusza i załatwić ją zgodnie z dobrem sprawy polskiej, ale wymagamy, żeby Kurcysz był natychmiast zaprzysiężony jako pełnomocnik Dowódcy AK do spraw NSZ. Po naradzie z panem Stypułkowskim w sąsiednim pokoju, generał „Bór” oświadczył, że zgadza się zaprzysiężać pułkownika Kurcjusza. Zaskoczyłem obecnych oświadczeniem, że za kilka minut mogę przyprowadzić Kurcjusza dla przeprowadzenia ceremonii zaprzysiężenia. (...) Poszedłem do mego biura, zabrałem pułkownika Kurcjusza i w pół godziny potem ceremonia zaprzysiężenia odbyła się i rozeszliśmy się bez jakichkolwiek trudności. Nazajutrz po zaprzysiężeniu, rozpoczął się nacisk na nas, ażeby

14 *Narodowe Siły Zbrojne. Dokumenty, struktury, personalia*. Zebrał, opracował i wstępem opatrzył L. Żebrowski, Warszawa 1994, t. I, s. 154. W rozkazie Nr 1/42 z dnia 20 września 1942 r. płk Oziewicz pisał: „Z dniem dzisiejszym obejmuję Dowództwo Narodowych Sił Zbrojnych, w skład których weszły dotychczasowe niezależnie pracujące w Kraju Organizacje Wojskowe o charakterze narodowym”.

15 *Ibidem*, s. 158. Rozkaz Morskiego z 10 sierpnia 1943 r.

16 J. Pilaciński („Lech”), *Narodowe...*, s. 141.

17 S. Żochowski, *O Narodowych Siłach Zbrojnych NSZ*, Lublin 1994, s. 107-108.

spowodować ustąpienie pułkownika Kurcjusza”¹⁸. Wspomniane spotkanie i zaprzysiężenie odbyło się 31 marca 1944 r. Jak pisze Siemaszko, „Bór-Komorowski w zasadzie zaakceptował Kurcysza jako dowódcę NSZ, stawiając jednak pewne warunki, które są rozmaicie interpretowane. Według źródeł AK, Kurcysz wyraził gotowość złożenia swej rezygnacji ze względów zdrowotnych, a Stypułkowski i Marcinkowski zobowiązali się doprowadzić w ciągu dwóch tygodni do wyznaczenia nowego dowódcy NSZ, który, na żądanie Bora-Komorowskiego, miał dopiero rozpocząć faktyczną akcję scaleniową”¹⁹. Według „Jaxy”, Kurcysz „był zbyt poważną osobistością, by się dać wodzić za nos politykom”²⁰. Na początku trzeciej dekady kwietnia płk Kurcysz będący pod dużą presją moralną „zdecydował się jednak ustąpić. Wówczas ONR zwołał posiedzenie tzw. Rady Politycznej przy Komendancie NSZ, na które zaprosił płka Kurcysza. Posiedzenie było bardzo burzliwe, wywierające presję na płka Kurcysza, ażeby ze stanowiska komendanta NSZ nie ustępował. Płk Kurcysz oświadczył, że swojej decyzji nie zmieni i opuścił zebranie w stanie wielkiego podniecenia”²¹ i w mieszkaniu konspiracyjnym na ulicy Wielkiej w Warszawie, dostał ataku serca. Zmarł w szpitalu Św. Ducha 22/23 kwietnia 1944 r. Jak ocenia Żochowski, „śmierć jego wypadła w okresie postępującego scalania, dlatego była podwójną stratą dla NSZ. Był to jeden z najszlachetniejszych w podziemiu”²². Śmierć „Żegoty” rozpoczęła procesy dezintegracyjne w szeregach NSZ. W tym czasie Grupa Szańca odizolowała się już od secesjonistów ze Stronnictwa Narodowego. W miejsce Prezydium TNRP sprawującej zwierzchnie kierownictwo nad pracami podejmowanymi przez SN i ONR w zastępstwie Państwa, lub w związku z zadaniami państwowymi, a w szczególności nad NSZ i SCN, powołała Radę Polityczną przy Dowództwie NSZ złożoną z członków Organizacji Polskiej. Rada, która miała jakoby ukonstytuować się 25 kwietnia była organem nadrzędnym w stosunku do organizacji wojskowej. W skład jej wchodził Władysław Marcinkowski ps. „Jaxa” jako przewodniczący oraz Kazimierz Gluziński, Jerzy Hłakowicz ps. „Michał Zawisza”, Stanisław Kasznica ps. „Stanisław” i Otmar Wawrzakowicz ps. Oleś” jako członkowie. W rozkazie ogólnym Nr 10 L. 83/44 z dnia 29 kwietnia 1944 r. płk „Kmicic” zamieścił treść Komunikatu Nr 1 Rady Politycznej. Czytamy w nim: „W uznaniu wielkich zasług położonych w pracach niepodległościowych a specjalnie na stanowisku Dowódcy NSZ, Rada Polityczna przy Dowództwie NSZ mianuje śp. Płk. dypl. Żegotę – Generałem Brygady”²³.

1 stycznia 1944 r. awans na generała brygady ze starszeństwem 1 IX 1939 r. otrzymał pośmiertnie płk Stanisław Thiel²⁴. Informuje o tym Lista awansowa Nr 2, Załącznik Nr 1 do L 1/44 z dnia 1 stycznia 1944 r. W Rozkazie Ogólnym Nr 1 Ldz. 19/44 z dnia 1 lutego 1944 r. płk dypl. inż. Tadeusz Kurcysz ps. „Mars”, „Żegota”, komendant NSZ pisał m.in. „Awans śp Przemysława na Gen. Bryg. został omyłkowo

18 W. Marcinkowski „Jaxa”, *Wspomnienia 1934-1945*, Warszawa 1998, s. 103. Podobna wersja patrz: ppłk W. Marcinkowski, *List do kpt. Zapory*, [w:] *Zeszyty do historii Narodowych Sił Zbrojnych*, zeszyt IV, Chicago 1969, s. 8. Na s. 9 autor napisał, iż Kurcysz „zgłosił gotowość natychmiastowej rezygnacji gdyby to miało pomóc w ułożeniu spraw z AK. Musiałem go przekonać, że na to jest czas, że przedtem musimy całą sprawę przewartościować i spróbować dogadać się z grupą Stojanowskiego”.

19 Z.G. Siemaszko, *Narodowe Siły Zbrojne*, Warszawa 1988, s. 123.

20 Ibidem, s. 104.

21 J. Pilański, *Narodowe Siły Zbrojne*, Londyn 1976, s. 159.

22 S. Żochowski, op. cit., s. 110.

23 *Narodowe Siły Zbrojne. Dokumenty, struktury, personalia*. Zebrał, opracował i wstępem opatrzył L. Żebrowski, t. III NSZ-ONR, Warszawa 1996, s. 36.

24 Z. Gnat-Wieteska, *Generał „Przemysław” – Stanisław Łucjan Thiel*, [w:] *Zeszyty do historii Narodowych Sił Zbrojnych*, zeszyt VI, Montreal-Warszawa 1994, s. 85-87.

umieszczony na liście awansowej Nr 2. Przyznanie mu prawa do powyższego stopnia i awansowanie do tego stopnia w szeregach NSZ ze starszeństwem z dnia 1 IX 1939 r. zostało zatwierdzone na mój wniosek przez Prezydium TNRP [Tymczasowa Narodowa Rada Polityczna – przyp. Z.G.W.] co podaję do wiadomości”.

Generał urodził się 20 października 1881 roku we Wrocławiu, w ziemiańskiej rodzinie Kazimierza i Józefy z Frezerów Thiel. W mieście rodzinnym uczęszczał do szkoły i zdał maturę w marcu 1901 r. Tam też od 1 kwietnia 1901 do 31 marca 1902 r. odbył jednoroczną służbę wojskową w 6. pułku artylerii polnej. Następnie jeszcze dwukrotnie (maj-czerwiec 1903 i sierpień-wrzesień 1905) odbył ćwiczenia wojskowe i uzyskał kwalifikacje na oficera rezerwy.

W okresie od 1 kwietnia 1902 do 30 września 1903 r. S.Ł. Thiel przebywał na praktyce rolniczej, początkowo na Śląsku, później na Pomorzu. 1 października 1903 r. rozpoczął studia na Wydziale Rolniczym Uniwersytetu Wrocławskiego i do 31 marca 1906 r. zaliczył 5 semestrów. W międzyczasie, 1 listopada 1905 r., objął majątek rodzinny Doruchów w powiecie ostrzeszowskim, o powierzchni ponad 650 hektarów. Oprócz gruntów rolnych składały się nań dwie cegielnie i młyn.

Pierwsza wojna światowa, która rozpoczęła się w 1914 r. wywarła duży wpływ na późniejszą karierę wojskową Thiela. 4 sierpnia tego roku został on zmobilizowany do armii niemieckiej. Początkowo służył w Zapasowym Szwadronie Taborów w Poznaniu (4 VIII – 11 IX 1914), następnie w Oddziale Pontonowym (16 IX 1914 – 16 II 1916). 4 grudnia 1914 r. otrzymał stopień podporucznika. Dwa miesiące później, 16 lutego 1915 r. objął dowództwo Oddziału Pontonowego i wziął udział w walkach na froncie. Następnie (od 16 II 1916 r.) służył w sztabie 119. DP. Walczył na froncie zachodnim i wschodnim. Za udział w walkach na terenie Francji i Rosji został odznaczony Krzyżem Żelaznym I i II klasy. W październiku 1918 r. otrzymał urlop i udał się do Doruchowa. Tam zetknął się z polskim ruchem niepodległościowym. Niedługo później, 27 grudnia 1918 r., rozpoczęło się powstanie wielkopolskie.

W cztery dni po wybuchu powstania Ostrzeszowska Rada Ludowa przejęła władzę w mieście i w powiecie, wprowadzając z dniem 1 stycznia 1919 r. polską administrację. Burmistrzem został Stefan Rowiński, komendantem miasta ppor. Marian Modrzewski. 6 stycznia 1919 r. ppor. Thiel, dysponujący doświadczeniem wojennym zdobytym w czasie I wojny światowej, przyłączył się do powstania. Trzy dni później, rozkazem tajnym Nr 1 ppor. Władysław Wawrzyniak, dowódca Okręgu Nr VII w Ostrowie Wielkopolskim, mianował ppor. Thiela dowódcą powiatu ostrzeszowskiego. Zygmunt Wieliczka napisał w swoich wspomnieniach: „Na jednogłośnie życzenie Rady Ludowej objął dowództwo w Ostrzeszowskim Stanisław Thiel z Doruchowa, który pokładanych w nim nadziei nie zawiódł. Wobec ogólnie znanych i niewątpliwych zasług Thiela zbytecznym jest specjalne rozwodzenie się nad charakterystyką jego działalności. Zaznaczę krótko, że Thiel był na froncie południowym jednym z nielicznych dowódców, którzy dorosli swemu zadaniu. Współdziałanie Thiela miało nie tylko lokalne znaczenie, lecz odciążało też znacznie wyższe dowództwo. Dowództwo frontu, wiedząc, że sprawą kieruje niezawodny komendant, było zawsze pewne bezpieczeństwa odcinka ostrzeszowskiego”. Pokonując duże trudności ppor. Thiel organizował powiatową siłę zbrojną oraz ubezpieczał nią odcinek frontu południowego od Proсны i Wieruszewa-Podzamcza do Czarnego Lasu koło Odolanowa. W nocy z 14 na 15 stycznia podległy mu 160-osobowy oddział, w tym 30 ludzi z kompanii pleszewskiej, wsparty 3 ckm, rozbił placówki niemieckie w rejonie Kobylejgóry i Ligoty. Niemcy ponieśli duże straty w ludziach i sprzęcie. Trzy dni później, 18 stycznia, w czasie tzw. ofen-

sywy Kępińskiej, ppor. Thiel dowodził w potyczce pod Korzeniem koło Kępna. W następnych dniach jego żołnierze odparli atak Niemców na linię Parzynów-Rogoszyce (19 I), następnie na Toczeniec (29 I). 6 lutego oddziały ppor. Thiela weszły jako III batalion w skład 12. pułku Strzelców Wielkopolskich. Po zawieszeniu broni zawartym w Trewirze 16 lutego 1919 r. baon osłaniał linię demarkacyjną.

Naczelna Rada Ludowa, zwierzchnia władza w wyzwolonej Wielkopolsce, mianowała Thiela dekretemi Nr 41 i 42 z dnia 13 kwietnia 1919 r. najpierw porucznikiem, a następnie kapitanem wojsk wielkopolskich. Dekretem Nr 131 przyznała mu starszeństwo w stopniu kapitana z dniem 1 marca 1914 r. Niedługo później dekretem Nr 134 NRL awansowała Stanisława Thiela do stopnia majora ze starszeństwem 1 marca 1918 r.

W sierpniu 1919 r. mjr Thiel objął dowództwo 11. pułku Strzelców Wielkopolskich (od 5 lutego 1920 r. 69 pp.). 7 października pułk otrzymał sztandar ufundowany przez społeczeństwo powiatu śremskiego. Dwa tygodnie później (22 X 1919 r.) zluzował 12. pułk Strzelców Wielkopolskich na linii demarkacyjnej pod Kępem, od Wieruszewa do Sulmierzyc. Aż do grudnia pełnił tam służbę graniczną – wystawiał placówki i kontrolował ruch na linii demarkacyjnej. W dniach 17-19 stycznia 1920 roku pułk wziął udział w objęciu przez Polskę, przyznanych Traktatem Wersalskim, części powiatu kępińskiego z miejscowościami Bralin i Rychtel oraz część Śląska. Pod koniec miesiąca wyjechał na front wschodni. Początkowo przebywał w okolicy Lidy, w marcu odszedł do Borysowa. Tam razem z 1/70 pp. i dywizjonem 17. pułku ułanów wszedł w skład Grupy mjr. Stanisława Thiela i obsadził przedmoście na wschodnim brzegu Berezyny.

Lista nominacyjna Nr 1516/Vpf z 28 lutego 1920 r. podała opinię przełożonych o majorze. Gen. ppor. Adolf Jan Kuczewski, dowódca 34 brygady piechoty pisał: „Major Thiel w pierwszych dniach rewolucji w Poznańskim uformował z ochotników baon i z nim oswobodził od Niemców powiaty Ostrzeszowski i Kępiński, a zatem był wcielony ze swym baonem do 12 pułku, w którym kilkakrotnie wybitnie odznaczył się w walkach z Niemcami na Kępińskim froncie. Po wyznaczeniu go na dowódcę 11 pułku Strzelców Wielkopolskich zdołał w krótkim czasie doprowadzić pułk do wzorowego stanu. Znajdując odpowiednim posunąć mjr. Thiela na rangę ppłk.”. Powyższą opinię poparł gen. ppor. Wincenty Odyniec dowódca 17. DP. Napisał on: „Gorąco popieram awans mjr Thiela na pułkownika, jako dzielnego dę pułku”.

Rozkazem Naczelnego Dowództwa L.2985/V z 10 kwietnia 1920 r. mjr Thiel odszedł z dowództwa pułku i został zastępcą szefa Departamentu I w Ministerstwie Spraw Wojskowych. 3 czerwca, na własną prośbę objął ponownie 69. pułk piechoty i dowodził nim do 10 lipca. Został wówczas dowódcą 33. brygady piechoty w składzie 17. DP. Brał udział w walkach odwrotowych, m.in. 10 lipca pod Wilejką, powstrzymując na czele sztabu nacierającego nieprzyjaciela, następnie 25 lipca nad Świsłoczą, w rejonie Krynki-Kruszyniany oraz 15 sierpnia atakował wroga z fortów Modlina pod wioską Toruniem.

Dekretem Nr 2140 z 10 kwietnia 1920 r. Naczelnny Wódz, marszałek Józef Piłsudski, awansował majora Thiela na pułkownika. Za udział w walkach na frontach wojny polsko-bolszewickiej płk Thiel został odznaczony Krzyżem *Virtuti Militari* V klasy (Dz.Pers. Nr 22 z 1921 r.) oraz czterokrotnie Krzyżem *Walecznych* (Dz.Pers. Nr 1 z 1922 r.). Otrzymał także Krzyż *Kawalerski Legii Honorowej* (Dz.Pers. Nr 29 z 1921 r.).

Po zawarciu rozejmu z Rosją Radziecką i pokoju ryskim płk Thiel dowodził 33. brygadą piechoty (do 18 I 1921, 18 II – 14 VII, 11 VIII – IX 1921), pełnił obowiązki dowódcy 17. DP (18 I – 18 II, 14 VII – 11 VIII 1921) oraz dowodził piechotą dywizyjną 17. DP (od 1 X 1921 r.), będąc równocześnie od 13 grudnia 1921 do

stycznia 1922 r. przewodniczącym Komisji Weryfikacyjnej dla Oficerów b. Zaboru Pruskiego. 13 maja 1922 r. na własną prośbę przeszedł do rezerwy i objął administrację majątku Doruchów. W wojsku II RP już nie służył. Jako oficer rezerwy miał przydział mobilizacyjny do 69. pp. Rozkazem z 8 lutego 1924 r. otrzymał starszeństwo w stopniu pułkownika z dniem 1 czerwca 1919 r. Osiem lat później, 22 lutego 1932 r., płk Thiel został przeniesiony do pospolitego ruszenia (Dz.Pers. Nr 4 z 1932 r.). W następnym roku, 21 marca 1933, został włączony do Oficerskiej Kadry Korpusu Nr VII (Tajny Dz.Pers. Nr 2 z 1933 r.).

Po odejściu z wojska płk Thiel zarządzał majątkiem w Doruchowie. Brał także aktywny udział w życiu politycznym w szeregach Stronnictwa Narodowego oraz w życiu społecznym. Był m.in. prezesem Związku Towarzystw Powstańców i Wojaków w Poznaniu, prezesem Młeczarni Spółdzielczej w Kępnie, prezesem rad nadzorczych: Polskiej Spółki Nasiennej w Poznaniu oraz Zjednoczonych Cukrowni Witaszyce-Zduny. Pełnił również funkcję radcy Poznańskiego Ziemstwa Kredytowego.

Po agresji niemieckiej na Polskę we wrześniu 1939 r. Stanisław Thiel opuścił wraz z rodziną Doruchów i w czasie działań wojennych przebywał na Podlasiu. W pierwszych dniach października powrócił w strony rodzinne i został aresztowany wraz z żoną i trójką dzieci (syn Kazimierz uniknął aresztowania) pod zarzutem ukrycia broni. Początkowo więziony był w Ostrzeszowie, następnie w Forcie VII w Poznaniu. Według tradycji rodzinnej uniknął nieuchronnego wyroku śmierci w wyniku interwencji gen. Waltera von Reichenau, towarzysza broni z okresu I wojny światowej. Zwolniony w lutym 1940 r. wyjechał pod nazwiskiem Stanisław Dąbrowski do Generalnego Gubernatorstwa. Początkowo zatrzymał się w gajówce Florianów pod Kuflewem, a następnie w Dąbrówce koło Pyr, obejmując posadę kierownika miejscowej cegielni należącej do Stanisława Lipkowskiego, ówczesnego komendanta Szpitala Maltańskiego w Warszawie. Jego żona Maria, aresztowana podczas próby przekroczenia granicy Rzeszy zmarła w 1940 r. w szpitalu więziennym, w obozie w Łodzi, pod nazwiskiem Apolonia Falkiewicz.

W Generalnym Gubernatorstwie płk S. Thiel włączył się w nurt pracy niepodległościowej i został członkiem Narodowej Organizacji Wojskowej. Ten okres jego działalności jest owiany mgłą tajemnicy. Nie wiemy, kto i kiedy wprowadził go do tej organizacji oraz jaką pełnił w niej funkcję. W 1942 r. opowiedział się po stronie przeciwników scalenia z Armią Krajową i razem z nimi wszedł w skład Narodowych Sił Zbrojnych. Objął wówczas dowództwo Inspektoratu Ziem Zachodnich z siedzibą w Warszawie i pod pseudonimem „Przemysław” koordynował działalność podległych okręgów: X – Poznań, XI – Pomorze, IX – Łódź, VIII – Śląsk i VI – Częstochowa.

Dowództwo Inspektoratu kładło duży nacisk na akcję wywiadowczą w Rzeszy i na terenach doń włączonych. W Łodzi wydawano pismo „Na zachodnim szancku”, które rozprowadzano na ziemiach zachodnich. Zamieszczano w nim artykuły propagujące powrót Polski nad Bałtyk, Odrę i Nysę. Sprawa ziem zachodnich znajdowała się stale w centrum zainteresowania NSZ. W wydawnictwie z 1943 r. zatytułowanym: „O co walczyła Narodowe Siły Zbrojne” pisano: „Jeżeli odbudowana w wyniku obecnej wojny, niepodległa Polska ma być Polską trwałą i mocną – Wielką Polską – to musi ona zdobyć mocną pod względem strategicznym granicę na Zachodzie. Jedyłą granicą naturalną i jednocześnie najkrótszą, pomiędzy Polską i Niemcami – jest granica Odry i Nissy Łużyckiej”.

Po prawie dwudziestu latach od opisywanych wydarzeń kpt. Mieczysław Dukalski ps. „Mieczysław Pomorski”, szef Oddziału I, dowódca Akcji Specjalnej Inspektoratu, później szef sztabu IZZ i dowódca Batalionu Osłony Kwatery Głównej NSZ napisał m.in.: „Prawdziwą korzyść mieliśmy tylko z osoby Inspektora Ziem Zachodnich płk.

Thiela (został wprowadzony przez NOW tak jak i większość sztabu NSZ). Pułkownik był uprzednio Dcą Piech. Dyw. Pracował ze zrozumieniem warunków konspiracyjnych nie szczędząc ani czasu ani wysiłku. Nasz zespół z ZJ [Związek Jaszczurczy – przyp. Z.G.W.] przypadł mu do serca, jak i nasze uchwytny stany, praca wyszkoleniowa i Akcja Specjalna (od której były zależne całkowicie nasze finanse)”.

Inspektor „Przemysław” utrzymywał ściśle kontakty z szefem Oddziału III KG NSZ, płk. Tadeuszem Boguszewskim ps. „Wacław”. Włożył także duży wkład pracy w szkolenie kadr. Miał nadzór nad podchorążówką IZZ prowadzoną przez kpt. „Mni-cha” (Jan Muc). Z jego inicjatywy zorganizowano kursy policyjne, na które uczęszcza- li m.in.: oficerowie i podchorążowie Okręgu Pomorskiego NSZ przebywający w Warsza- wie. Przygotowywały ich one na organizatorów policji w okresie przejściowym, tj. na moment po opuszczeniu ziem zachodnich przez Niemców. Dowodząc Inspektoratem płk Thiel korzystał z lokalów m.in. w Pyrach i w Warszawie przy ul. Wilczej 25, gdzie mieszkały jego dzieci.

Do bliskich współpracowników „Przemysława” należeli m.in.: Szef sztabu IZZ ppłk dypl. Edmund Ludwik Michalski ps. „Morawski”, „Kajetan Łódzia” z NOW, Szef Oddziału II – por. Mierzwicki ps. „Krzysztof”, Oddziału III – por. „Władysław” z ZJ i Oddziału VI – por. Tadeusz Starczewski ps. „Infuła”.

W 1943 r. Inspektorat Ziem Zachodnich wydał „Podręcznik dowódcy plutonu strzeleckiego”. Uwzględniono w nim obszerniej walki w miejscowościach, działania partyzanckie oraz broń nowych typów. Duży wkład pracy w opracowanie w/w zagad- nień oraz w zabezpieczenie funduszy wnieśli: płk „Wacław” (Tadeusz Bogusze- wski) i por. Mieczysław Dukalski. Skład, korekty i druk wykonali drukarze z Pań- stwowej Wytwórni Papierów Wartościowych, w tym m.in. Ryszard Wróbel ps. „Ry- siek”, współpracownicy Biura Fałszerstw KG NSZ kierowanego przez ppor. Władysła- wa Wekera ps. „Franciszek”, „Paluch”, „Wn-Wn”, „Jan”.

Rozkazem z sierpnia 1943 r. płk „Przemysław” wprowadził „Podręcznik dowódcy plutonu strzeleckiego” do użytku służbowego w podległych oddziałach i szkołach. Miesiąc później, rozkazem Nr 70/I/43 z 15 września 1943 r. komendant Główny NSZ udzielił pochwały „za inicjatywę i pracę przy wydaniu Podręcznika dowódcy plutonu” – „Mieczysławowi” (por. Mieczysław Dukalski), „Henrykowi” (NN), „Zygmuntowi” (NN) i „Jankowi” (ppor. Władysław Weker?).

Inspektor „Przemysław” zmarł nagle w Warszawie 9 października 1943 roku pod wpływem szoku spowodowanego widokiem zmarłej w Otwocku dwa dni wcześniej 23-letniej córki Katarzyny (ur. 10 IX 1920). Razem z nią został pochowany na cmen- tarzu na Powązkach. Po latach staraniem syna Kazimierza, który jako jeden z czwórki jego dzieci przeżył wojnę, został ekshumowany i 18 listopada 1965 r. złożony w gro- bie rodzinnym w Doruchowie.

Od 1943 r. z NSZ współpracowali trzej generałowie WP w stanie spoczynku: gen. bryg. Tadeusz Jastrzębski ps. „Powała”, „Jabłonowski”, gen. bryg. Michał Poniatowski ps. „Krukowski”²⁵ i gen. bryg. Józef Plisowski ps. „Znicz”²⁶. I tu należy się kilka

25 Mieczysław Poniatowski, ur. 20 listopada 1867 r. w m. Kamień, Nowogródzkie. Płk armii rosyjskiej, od 1917 r. zastępca dowódcy 3. p. strz. w I Korpusie Polskim, od listopada 1918 r. w WP. Gen. bryg. z 1 czerwca 1919r., w st. spoczynku od 1 września 1922 r. Zmarł 4 czerwca 1961 r. w Warszawie.

26 Józef Plisowski, ur. 31 marca 1877 r. Nerubajka pod Humanem. Płk armii rosyjskiej, od 1918 r. w WP, uczestnik wojny z bolszewikami w 1920 r. Gen. bryg. z 1 stycznia 1928 r. Jako dowódca 2. Gru- py Art. przeszedł 30 listopada 1930 r. w st. sp. Zmarł 24 lipca 1966 r. w Warszawie.

słów wyjaśnienia. Nadbudową polityczną nad NSZ i Służbą Cywilną Narodu była Tymczasowa Narodowa Rada Polityczna, utworzona 8 maja 1943 r. Na jej czele stało ośmioosobowe prezydium, w skład którego wchodził: Zbigniew Stypułkowski ps. „Zbyszek”, „Czemp”, „Sobota”, „Czeski”, Otmar Wawrzukowicz ps. „Oleś”, „Kaczkowski”, Olgierd Iłakowicz ps. „Michał Zawisza”, Jan Matłachowski ps. „Ostoja”, Tadeusz Salski ps. „Tadeusz”, do lipca 1943 r., następnie Stanisław Kasznica ps. „Stanisław”, „Stanisław Wąsacz”, prof. Karol Stojanowski ps. „Karol”, „Błazej”, do marca 1944 r., następnie prof. Seweryn Dziubałowski ps. „Smardz”, Władysław Marcinkowski ps. „Władysław”, „Jaxa Szymkiewicz” i August Michałowski ps. „Roman”, jako kierownik Wydziału Wojskowego. Do kompetencji tego wydziału należało m.in. uzgadnianie z dowódcą NSZ i szefem sztabu nominacji i zmian personalnych na najważniejszych stanowiskach w organizacji. Ponadto zgodnie z punktem 7, rozdział II statutu TNRP, Wydział Wojskowy administrował sprawami NSZ i czuwał „nad właściwym wykorzystaniem tych sił w walce powstańczej z wrogiem oraz konstrukcją przyszłej Armii Polskiej”²⁷. Wydział kierował także Główną Radą Wojskową – ciałem doradczym TNRP w sprawach wojskowych, w skład której wchodził wspomniany wyżej generałowie. Jesienią 1943 r. GRW przekształcona została w Komisję Weryfikacyjną, odpowiedzialną za sprawy awansowe i odznaczeniowe w ramach NSZ²⁸.

24 lipca 1944 r. funkcję Komendanta Głównego NSZ objął gen. bryg. Tadeusz Jastrzębski ps. „Powała”²⁹. Płk „Kmicic” został I zastępcą komendanta i dowódcą Grupy Operacyjnej Nr 1. W rozkazie specjalnym nr 1/Z/44 z 18 października 1944 r. płk „Kmicic” pisał: „Z dniem dzisiejszym, wobec nieobecności... Gen. Powały... objąłem Dowództwo nad Narodowymi Siłami Zbrojnymi”³⁰. W grudniu 1944 r., jak informował gen. „Bogucki”, „Panu Gen. Powale zostało wyrażone podziękowanie Rady Politycznej NSZ za dowodzenie Narodowymi Siłami Zbrojnymi w chwilach dla nich niezwykle trudnych, za hart, poświęcenie i oddanie dla Polski”³¹.

Tadeusz Jastrzębski pochodził z kresów. Urodził się 28 października 1877 roku w Markowcach w powiecie zaślawnym w rodzinie ziemiańskiej. Pułkownik armii rosyjskiej, od 1917 r. w I Korpusie Polskim, od listopada 1918 r. w WP, uczestnik wojny z bolszewikami w 1920 r. W maju 1922 r. zweryfikowany w stopniu gen. bryg. Od listopada 1926 r. szef Departamentu Artylerii i Uzbrojenia w MSWojsk. 31 maja 1927 r. przeszedł w stan spoczynku. Zmarł w Warszawie 29 września 1949 r. i pochowany na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach³².

Wielu żołnierzy Narodowych Sił Zbrojnych wzięło udział w Powstaniu Warszawskim, i to zarówno z części scalonej z AK, jak i samodzielnej, związanej z Grupą „Szańca”³³. Polityczne czynniki kierownicze obu odłamów od początku krytykowały Powstanie, jako koncepcję bez szans na zwycięstwo. Jednak gdy wybuchło, żołnierze NSZ wzięli w nim udział. W artykule „Zmarnowany heroizm” zamieszczonym w pi-

27 *Narodowe Siły Zbrojne. Dokumenty, struktury, personalia...*, t. I, s. 35.

28 L. Żebrowski, *Rozwój organizacyjny i działalność Narodowych Sił Zbrojnych*, [w:] *Narodowe Siły Zbrojne. Materiały z sesji naukowej poświęconej historii Narodowych Sił Zbrojnych, Warszawa 25 października 1992 roku*. Warszawa 1994, s. 26; *Narodowe Siły Zbrojne. Dokumenty, struktury, personalia...*, t. I, s. 291.

29 *Narodowe Siły Zbrojne...*, t. III, NSZ-ONR, s. 61.

30 *Ibidem*, t. III, s. 77.

31 *Ibidem*, t. III, s. 98. Patrz rozkaz Nr 8/Z/44 z dnia 15 grudnia 1944 r.

32 Z. Micman, *Tadeusz Jastrzębski. Wspomnienie. W 50 rocznicę odejścia*. „Gazeta Wyborcza”, 30 września 1999 r.

33 Szerzej na ten temat: *Oddziały i żołnierze NSZ w Powstaniu Warszawskim*, Warszawa 1998.

śmie „Wielka Polska” z dnia 2 października 1944 r. pisano: „(...) Nie byliśmy entuzjastami idei Powstania, wywołanego w dniu 1-szym sierpnia. Decyzja podjęcia każdej walki musi być w naszym pojęciu dyktowana racją polityczną i poczuciem odpowiedzialności za następstwa wszczętych działań. Jesteśmy jednak również żołnierzami i czyniliśmy to, co każdy żołnierz winien czynić z momentem rozpoczęcia walki: (...) Przy naszych, mniej niż skromnych możliwościach, rozpoczynać powstanie można było tylko w wypadku, gdybyśmy mieli zapewnioną, realną pomoc z zewnątrz. (...) Niepowodzenie stało się faktem. A oto jego skutki:

Ponieśliśmy olbrzymie straty w sile biologicznej narodu.

Przysporzyliśmy narodowi polskiemu nowe dziesiątki tysięcy kalek.

Obróciliśmy w gruzy stolicę Polski.

Zmarnowaliśmy wielowiekowy dobytek kulturalny.

Doprowadziliśmy do nędzy setki tysięcy ludzi.

Przekreśliliśmy pięcioletni dorobek konspiracyjny przez wyniszczenie i rozproszenie aktywu politycznego, wojskowego, kulturalnego i gospodarczego. (...)

Zaprząsiliśmy olbrzymi kapitał heroizmu, wykuwającego się przez pięć lat okupacji. Heroizm ten był jedyną realną i poważną siłą, jaką dysponowaliśmy w dniu Powstania (...).”

Jednym z oficerów uczestników Powstania, wywodzących się z NSZ, był płk Witold Adrian Roger Komierowski ps. „Niedźwiedź”, „Sulima”, inspektor bojowy IV Rejonu AK Śródmieście. Jak pisze Leszek Żebrowski z okresu Powstania pochodzą „szczętkowe informacje o przedstawieniu go przez Tymczasową Narodową Radę Polityczną (TNRP) – organ polityczny NSZ-AK, do awansu generalskiego. Płk Komierowski jednak tej nominacji nie przyjął”³⁴.

Jaka była droga życiowa pułkownika? Urodził się 9 stycznia 1888 r. w Warszawie, jako syn inżyniera Stanisława i Zofii z Kołakowskich. W latach 1909-1912 służył w armii rosyjskiej. W czasie I wojny światowej w Legionie Puławskim, Brygadzie Strzelców Polskich, a następnie Dywizji Strzelców Polskich. Wykładowca Szkoły Podchorążych Piechoty w I KP gen. J. Dowbor-Muśnickiego. Po krótkim uwięzieniu przez bolszewików, wrócił do Polski. Komendant POW w Zambrowie (do grudnia 1918) a następnie dowódca kompanii szturmowej w I Litewsko-Białoruskiej Dywizji Piechoty. Uczestnik wojny z bolszewikami w 1920 r. Oficer zawodowy WP. Major z dniem 1 czerwca 1919 r., ppłk (1924 r.). M.in. dowódca 41. pp. (1928-1931) i 53 pp. (1931-1933), w sierpniu 1935 r. przeniesiony w stan spoczynku. 29 sierpnia 1939 r. powołany do czynnej służby wojskowej, 3 września 1939 r. awansowany do stopnia pułkownika. Uczestnik kampanii wrześniowej. Od 1939 r. w konspiracji, od 1941 do maja 1942 r. w Organizacji Dywersyjnej „Wachlarz”, dowódca IV Odcinka. Od 1942 r. w NSZ, początkowo jako inspektor Dowództwa, a od stycznia 1944 r. Inspektor (Obszaru) I – Centralnego, obejmującego okręgi: Warszawa-miasto, Warszawa-województwo i Podlasie. Używał wówczas pseudonimów: „Wilkołak” i „Sulima”. Po scaleniu NSZ z AK powołany na Inspektora Komendy Głównej. Uczestnik Powstania Warszawskiego, jeńiec oflagu Woldenberg. Po powrocie z niewoli pełnomocnik oddziału PCK w Kłodzku, a następnie w czynnej służbie w WP „na bezterminowym urlopie”. W 1950 r. przeniesiony w stan spoczynku. Zmarł w Jaktorowie 19 grudnia 1954 r.

34 L. Żebrowski, *Płk Witold Komierowski „Niedźwiedź”, „Sulima”*. „Ład” Dodatek historyczny. Nr 9/94, Warszawa, listopad 1994, s. III-IV.

Stopień generała NSZ posiadał także Zygmunt Broniewski ur. 21 października 1890 r. w Głinojecku w powiecie ciechanowskim, jako syn Emila i Eugenii z Sateliczych, właściciel majątku w Garbowie w Lubelskiem, major kawalerii z 1 VI 1919, uczestnik wojny 1920 r. Od 1940 do 1944 r. Broniewski pod pseudonimem „Bogucki” był dowódcą okręgu lubelskiego Związku Jaszczurczego i Narodowych Sił Zbrojnych. W szczytowym okresie rozwoju Okręg III liczył między 4700 a 6000 zaprzysiężonych, w większości z Narodowej Organizacji Wojskowej³⁵.

Jesienią 1943 r. powstał 1. Pułk Legii Nadwiślańskiej Ziemi Lubelskiej Narodowych Sił Zbrojnych. W skład jego weszły oddziały partyzanckie z Okręgu III Lubelskiego, w tym m.in. oddział por. „Stepa” (Henryk Podhorski). 14 listopada pułk otrzymał sztandar, który wykonali członkowie rodziny Poray-Wybranowskich związani z Bazą NSZ „Kretowisko” w rejonie Borowa; Elżbieta i jej dwie córki, Anna i Maria. Na jednej stronie płatu sztandarowego był wizerunek Matki Boskiej Częstochowskiej, na drugiej – godło państwa, Orzeł w koronie i napisy: BÓG HONOR OJCZYŻNA i 1 PUŁK LEGII NADWIŚLAŃSKIEJ ZIEMI LUBELSKIEJ NSZ. Poświęcił go ks. Władysław Stańczak, administrator parafii Borów, a wręczyli rtm. Leonardowi Zub-Zdanowiczowi ps. „Ząb”, dowódcy pułku, rodzice chrzestni. Sztandar przechowywano w Borowie. 16 listopada rtm. „Ząb” zameldował gotowość bojową pułku majorowi „Boguckiemu”. W lutym 1944 r. urywają się wiadomości na temat sztandaru. Wiemy, że podczas pacyfikacji Borowa przez Niemców w dniu 2 lutego 1944 r. wyniósł go „Zawieja” i przekazał żonie Jana Kamińskiego ps. „Kania”, komendanta Rejonu w pow. Kraśnik. I to wszystko. Dalszy los sztandaru nie jest znany³⁶.

4 kwietnia 1944 r., wkrótce po podpisaniu umowy scaleniowej, mjr „Bogucki” związany z ZJ złożył dymisję z funkcji komendanta okręgu. Została ona przyjęta 14 czerwca (L.dz. 118/44) przez komendanta Głównego NSZ, który odwołał go ze stanowiska komendanta z dniem 15 czerwca 1944 r., z jednoczesnym przeniesieniem do rezerwy³⁷. Niedługo później został nakłoniony przez przeciwników scalenia do dalszej pracy w organizacji (NSZ-ONR) i otrzymał awans na pułkownika.

Rozkazem z 24 lipca 1944 r. gen. „Powała” mianował płk. „Boguckiego” dowódcą Grupy Operacyjnej Nr 2³⁸. Miała ona powstać z koncentracji oddziałów partyzanckich NSZ w okręgach: Białostockim, Mazowsze-Północ i Warszawskim. Do jej utworzenia jednak nie doszło. 26 sierpnia 1944 r. na mocy rozkazu gen. „Powały” płk „Bogucki” objął stanowisko Inspektora NSZ-Zachód. Podlegały mu komendanci okręgów NSZ V (Kielce), VII (Kraków) i VIII (Częstochowa) oraz Dowódca Grupy Operacyjnej NSZ Zachód³⁹. 20 października 1944 r., dwa dni po śmierci płk. Nakoniecznikoff-Klukowskiego

35 M.J. Chodakiewicz, *Narodowe Siły Zbrojne. „Ząb” przeciw dwu wrogom*, Warszawa 1994, s. 86.

36 Z. Gnat-Wieteska, *Symbolika formacji wojskowych obozu narodowego*, Warszawa 2001, s. 5-6; „Fala” (Maria Zub-Zdanowicz), *Poświęcenie sztandaru 1 Pułku Legii Nadwiślańskiej Ziemi Lubelskiej*, [w:] *Zeszyty do historii Narodowych Sił Zbrojnych*, Chicago 1990, z. 5, s. 80.

37 M. Zaborski, *Okręg Lubelski Narodowych Sił Zbrojnych 1942-1944*, [w:] *Narodowe Siły Zbrojne. Materiały z sesji naukowej poświęconej historii Narodowych Sił Zbrojnych*, Warszawa 25 października 1992 roku, Warszawa 1994, s. 197; *Narodowe Siły Zbrojne. Dokumenty, struktury, personalia*. T. II, NSZ-AK. Zebrał, opracował i wstępem opatrzył L. Żebrowski, Warszawa 1996, s. 71; ibidem, s. 113. W rozkazie ogólnym Nr 13 z 20 lipca 1944 r. płk „Lesiński” podał że zwolnił „Boguckiego” ze stanowiska komendanta Okręgu III z dniem 19 czerwca 1944 r.

38 *Narodowe Siły Zbrojne...*, t. III, NSZ-ONR, s. 61.

39 Komunikat nr 1/44 RP NSZ Zachód z 1 września 1944 r., [w:] *Zeszyty do historii Narodowych Sił Zbrojnych*, nr III, Chicago 1964, s. 44.

ps. „Kmicie” Rada Polityczna NSZ-Zachód mianowała „Boguckiego” p.o. Komendanta Głównego NSZ. Jak pisze płk Szacki-Dąbrowski, „zapanował pewien ład i porządek, jeśli chodzi o rozkazodawstwo i ogólne kierownictwo, lecz zaniedbano zabezpieczenia członków NSZ przed przyszlą okupacją sowiecką. Nie został wprowadzony w życie i wykonany plan z końca 1943 i 1944 roku o przeorganizowaniu konspiracji terenowej NSZ i przejściu na nową, bardziej ukrytą pracę podziemną z nadejściem władz komunistycznych”⁴⁰. 9 listopada 1944 r. „Bogucki” powołał Komisję weryfikacyjną w składzie: przewodniczący – ppłk Piotr Abakanowicz ps. „Barski” oraz członkowie: rtm „Kazimierz” (NN) i kpt. Lech K. Neyman ps. „Domarat”⁴¹. W grudniu tegoż roku Rada Polityczna mianowała „Boguckiego” generałem brygady⁴². W rozkazie Nr 8 Z. 44 z 15 grudnia 1944 r. generał pisał: „Na podstawie zarządzenia Nr 9/44 Rady Politycznej Narodowych Sił Zbrojnych z dnia 14 grudnia 1944 r., podaję do wiadomości:

1. Znosi się używaną obecnie nazwę „Komenda Główna NSZ” i przywraca się nazwę obowiązującą od początku istnienia organizacji: „Dowództwo Narodowych Sił Zbrojnych”

2. Zostałem mianowany dowódcą Narodowych Sił Zbrojnych – gdyż stanowisko dotychczasowego Komendanta Głównego NSZ generała Powąły, wobec nie nawiązania z nim kontaktu, uznano za wakujące.

3. Zostałem mianowany Generałem Brygady ze starszeństwem z dn. 11 listopada 1944”⁴³.

Przewodniczącym Rady Politycznej od 9 sierpnia 1944 r. był Kazimierz Gluziński ps. „Franciszek Górnicki”, były szef Służby Cywilnej Narodu.

Zarządzeniem Nr 11/44 z 14 grudnia 1944 r. Rada Polityczna NSZ ustanowiła Krzyż Narodowego Czynu Zbrojnego oraz zatwierdziła jego statut⁴⁴. W rozkazie nr 9/Z/44 z 20 grudnia 1944 r. gen. bryg. Zygmunt Broniewski ps. „Stanisław Bogucki” pisał m.in.: „Krzyżem Narodowego Czynu Zbrojnego nagradzać będę osoby, które w szeregach Narodowych Sił Zbrojnych położyły swą ideową, ofiarną pracą organizacyjną wybitne zasługi dla Narodu i Państwa Polskiego, względnie wykazały się w boju wybitnymi czynami męstwa i odwagi albo dowodzenia”⁴⁵. Dowództwo NSZ nadawało dwa rodzaje Krzyża: Krzyż Narodowego Czynu Zbrojnego Za Zasługi dla Narodu i Państwa Polskiego oraz Krzyż Narodowego Czynu Zbrojnego z Mieczami, każdy w 3 klasach: złoty, srebrny i brązowy.

Rozkazem z 20 grudnia 1944 r. gen. „Bogucki” odznaczył 57 żołnierzy NSZ, w tym 4 pośmiertnie. Złoty Krzyż Narodowego Czynu Zbrojnego otrzymali: gen. bryg. Tadeusz Kurcusz ps. „Żegota”, „Mars” (pośmiertnie) i płk Władysław Marcinkowski ps. „Jaxa”. Po raz pierwszy uroczystość wręczenia Krzyży NCZ odbyła się 1 stycznia 1945 r. Każdy z odznaczonych otrzymał wówczas zieloną wstążeczkę szer. 35 mm

40 A. Bohun-Dąbrowski, *Byłem dowódcą Brygady Świętokrzyskiej Narodowych Sił Zbrojnych. Pamiętnik dowódcy, świadectwa żołnierza, dokumenty*, Londyn 1984, s. 70.

41 *Narodowe Siły Zbrojne...*, t. III NSZ-ONR, s. 90.

42 *Rozkazy dzienne Brygady Świętokrzyskiej NSZ 1944-1945*. Opracowanie i wstęp C. Brzoza, Kraków 2003, s. 92 – 30 listopada 1944 r. „Bogucki” występuje jeszcze w stopniu pułkownika; s. 108, 25 grudnia występuje już w stopniu generała.

43 J. Jaxa-Maderski, *Na dwa fronty. Szkice z walk Brygady Świętokrzyskiej NSZ*, Lublin 1995, s. 45.

44 *Narodowe Siły Zbrojne...*, t. III, NSZ-ONR, s. 100.

45 Rozkaz dowódcy Narodowych Sił Zbrojnych gen. s. Boguckiego, nr 9/Z/44 z 20 grudnia 1944 r., pkt. 4 (kserokopia w zbiorach autora).

z czarnym paskiem pośrodku o szer. 12 mm. Kolor zielony oznaczał nadzieję, czarny – żałobę po poległych w walce z okupantami żołnierzach NSZ⁴⁶.

W styczniu 1945 r. „Bogucki” wysłał rozkaz do Brygady Świętokrzyskiej. Pisał w nim: „Ofensywa sowiecka rozpoczęła się 13 stycznia 1945 r. Brygada ma wykonać rozkaz wycofania się na Śląsk. Pomocy żadnej udzielić nie możemy. Należy liczyć tylko na własne siły”⁴⁷. Sam jednak pozostał w kraju. 1 kwietnia 1945 r. zreorganizował strukturę NSZ-ONR. Teren działalności podzielił na trzy obszary: Zachód, Wschód i Południe, którymi dowodzili: mjr Stanisław Kasznica ps. „Wąsowski”, por. Mirosław Ostromecki ps. „Kazimierz Mirski” i Michał Pobocho.

Jak pisze Lucyna Kulińska, „Z. Broniewski był zwolennikiem porozumienia się różnych partii na płaszczyźnie Obozu Narodowego, a także nawiązania kontaktów z ludowcami, a nawet z PPS w celu stworzenia wspólnego frontu popierającego rząd londyński. Założeniem jego (na czas przebywania na naszym terytorium Armii Czerwonej) było przetrwanie w uśpieniu aż do podjęcia przez Anglosasów decyzji w sprawie przyszłości Polski i rządu na emigracji. Członkowie Komendy byli przekonani, że skoro Anglosasi przez całą okupację niemiecką uznawali rząd londyński oraz pośrednio kierowali ruchem podziemnym w kraju, to obowiązkiem NSZ jest utrzymywać organizację do ich dyspozycji, tym bardziej, że głośno już było o konflikcie między Anglią a ZSRR”⁴⁸.

5 lipca powołał inspektorat Południe (Okręgi Śląsk, Kraków i Rzeszów) na czele z ppłk. dypl. Janem Kamieńskim ps. „Klimaszewski”.

5 lipca 1945 r. gen. „Bogucki” wydał „Rozkaz ogólny dowództwa NSZ”. Pisał w nim: „Ze względów politycznych, oraz ze względu na bezpieczeństwo i spokój ludności jest na razie konieczne zawieszenie w okręgach działalności oddziałów leśnych. Aby akcja ta nie miała charakteru chaotycznego, tylko zorganizowany i przygotowany, Komendy Okręgowe muszą pomóc dowódcom oddziałów w rozmieszczeniu i ukryciu ludzi. (...) Komendy Okręgowe wraz z dowódcami oddziałów leśnych położą specjalny nacisk na odpowiednie zakonspirowanie i ukrycie broni i amunicji na okres przerwy w działaniu oddziałów. (...) zaznaczam, że chwilowe zawieszenie działań oddziałów leśnych nie ma nic wspólnego ze zmianami zaszłyimi w składzie Tymczasowego Rządu”⁴⁹. W sierpniu gen. „Bogucki” wyjechał na zachód, do Niemiec. Na czele organizacji stanął wówczas ppłk Stanisław Kasznica ps. „Przepona”, jako szef tzw. Rady Inspektorów. 14 września 1945 r. „Bogucki” meldował się u gen. Władysława Andersa, występując jako major kawalerii. Następnie objął dowództwo obozu ćwiczebnego Oddziałów Wartowniczych w Feuerstenfeldbruck, które pełnił do 1 czerwca 1946 r.

W 1946 r. przebywał w Hiszpanii w ramach przewidywanego na wypadek konfliktu Anglosasów z Sowietami, planu przerzutu tam brygadowych Kompanii Wartowniczych i organizowania z nich polskich oddziałów wojskowych⁵⁰. Do realizacji planu jednak nie doszło. Gen. „Bogucki” osiedlił się we Francji, gdzie zmarł 23 czerwca 1949 r. Pochowany w Duran.

46 Relacja Tadeusza Skarzyńskiego z 14 i 15 stycznia 1993 r. Skarzyński był adiutantem gen. „Boguckiego” od 10 grudnia 1944 do 25 stycznia 1945 r.

47 J. Jaxa-Maderski, *Na dwa fronty...*, s. 173.

48 L. Kulińska, *Narodowcy. Z dziejów obozu narodowego w Polsce w latach 1944-1947*, Warszawa-Kraków 1999, s. 130-131.

49 AAN NSZ 295/VII-190, k.1. Rozkaz Ogólny Dowództwa NSZ Ldz. 37/SB/45 z dnia 5 lipca 1945 r.; *Narodowe Siły Zbrojne...*, t. III, NSZ-ONR, s. 148.

50 A. Bohun-Dąbrowski, *Byłem dowódcą...*, s. 179-180.

We wrześniu 1946 r. władze NSZ-OP urzędujące w Regensburgu awansowały Kazimierza Zaborskiego ps. „Łamigłowa” do stopnia generała brygady⁵¹. „Łamigłowa” to jeden z cenniejszych agentów służby bezpieczeństwa, aresztowany i zwerbowany przez WUBP w Katowicach latem 1945 r. Był wówczas komendantem VII Śląskiego Okręgu NSZ⁵². Dzięki niemu i w wyniku działań operacyjnych UB jesienią 1945 r. został rozbity sztab okręgu, a następnie przeprowadzono aresztowania w najwyższych kręgach przywódczych NSZ i OP. Siatki tych organizacji na terenie Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego zostały całkowicie rozbite. Komendant okręgu, wówczas już agent, nie został aresztowany i na krótko opuścił teren swojej działalności. Władze MBP doszły jednak do wniosku, że „Łamigłowa” jest cennym i operatywnym współpracownikiem, i należy ponownie wprowadzić go w teren, aby szukał wszelkich śladów zorganizowanych działań konspiracyjnych środowisk narodowych.

„Łamigłowa”, używający także pseudonimów „R”, „RR”, „Borowski” odnowił „stare” kontakty i działał z inspiracji Departamentu III MBP do sierpnia/września 1948 r. Zdobyte dzięki niemu kontakty bezpieka wykorzystwała m.in. do dotarcia i zniszczenia zgrupowania NSZ Henryka Flamego ps. „Bartek” działającego na Podbeskidziu, rozpoznania działaczy narodowych na Śląsku i dróg łączności do ośrodka w Regensburgu. Kierując prowokacyjnymi strukturami jako komendant Obszaru Ziemi Zachodnich NSZ, Legionu Śląskiego i Śląskie Siły Zbrojne naraził na represje wielu ludzi podziemia.

Należy także wspomnieć, że Departament III MBP i WUSW Katowice prowadziły rozpracowania o kryptonimach: „Pająki”, „Dziady” i „Rzym”. Doświadczenia zdobyte na Śląsku bezpieka wykorzystwała później w operacji „Cezary”, polegającej na tworzeniu fikcyjnego V ZG WiN⁵³.

W okresie powojennym kilka nominacji generalskich nadał „narodowcom” działający od 1972 r. na terenie Francji, i pozostający w opozycji do ośrodka londyńskiego, samozwańczy Prezydent RP Juliusz Nowina Sokolnicki. Nominacje te nie są jednak honorowane. Wśród awansowanych byli:

Stanisław Żochowski, gen. bryg. 1 I 1984; ur. 1908 r., ps. „Bogdan”, „Brodzic”, „Bohdan”, „Strzała”, mjr dypl., w 1939 r. kwatermistrz 29 DP, od lutego 1941 r. w NOW, szef sztabu NOW, 1 lipca 1942 r. przeciwnik scalenia NOW z AK, kwatermistrz sztabu NSZ (2 X 1942 – II 1943), szef Sztabu NSZ (III 1943-VII 1943), w 1943 r. delegowany z ramienia KG NSZ do NW w Londynie 4 listopada 1943 r. opuścił Warszawę i 14 lutego 1944 r. meldował się u gen. Sosnkowskiego. Na początku 1945 r. w II Korpusie gen. Andersa, dowódca 17. Batalionu Strzelców Lwowskich, następnie oficer łącznikowy II Korpusu do Brygady Świętokrzyskiej stacjonującej w Niemczech. Zmarł w Australii 1 lutego 1999 r. Pochowany na cmentarzu Mount Gravatt.

Józef Rokicki ps. „Karol”, „Michał”, gen. bryg. 11 XI 1987, gen. dyw. 11 XI 1988. Ur. 1894, ppłk WP, w 1939 r. szef służby samochodowej w DOK Warszawa. Od września 1941 komendant NOW, 4 listopada podpisał umowę scaleniową z AK,

51 D. Węgrzyn, *Aparat bezpieczeństwa państwa wobec środowisk narodowych na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim w latach 1945-1956*, Katowice-Kraków 2007, s. 198. Awans przywiózł wysłany przez „Łamigłowę” pod koniec sierpnia 1946 r. do Regensburga ks. Rudolf Marszałek, major i oficer do spraw operacyjnych GO „Zachód”.

52 *Narodowe Siły Zbrojne...*, t. III, NSZ-ONR, s. 149. Rozkazem z 5 lipca 1945 r. mianowany komendantem Okręgu VII NSZ i majorem ze starszeństwem 11 listopada 1940 r. Jego poprzednikiem był Stanisław Salski ps. „Szczęsnowicz”.

53 Szerzej o prowokacyjnej działalności „Łamigłowy” patrz D. Węgrzyn, *Aparat bezpieczeństwa...*, s. 171-227.

inspektor Okręgu Kraków. W powstaniu dowodził na Mokotowie, następnie w niewoli. Po 1956 r. wrócił do kraju. Zmarł w Warszawie 6 października 1976 r.

Stanisław Kasznica, gen. bryg. 11 XI 1988, gen. dyw. 11 XI 1988. ur. 25 lipca 1908 r. we Lwowie, s. Stanisława i Amelii z Malewskich. Ukończył prawo na Uniwersytecie A. Mickiewicza w Poznaniu, od 1934 r. w ONR. Uczestnik kampanii wrześniowej, ppor. rez. WP, ppłk NSZ ps. „Stanisław”, „Stanisław Wąsacz”, „Służa”, „Wąsowski”, „Przepona”. Członek Prezydium TNRP – kierownik Wydziału SCN, Szef Administracji Ogólnej SCN. 5 IX 1944 r. p.o. komendant Okręgu VIII Częstochowa (objął 17 IX 1944-I IV 1945), Inspektor Inspektoratu Zachód i kdt Okręgu II Poznań (1 IV-5 VII 1945), szef Rady Inspektorów od sierpnia 1945 r. (dowódca NSZ). Na przełomie 1945/46 podporządkował się NZW, szef Komitetu Politycznego OP, aresztowany 15 lutego 1947 r., sądzony przez WSR w Warszawie i 2 marca 1948 r. skazany na karę śmierci. Wyrok wykonano 12 maja 1948 r. w więzieniu na Mokotowie.

Piotr Abakanowicz, gen. bryg. 11 XI 1988; ur. 1 czerwca 1890 r., syn oficera gwardii carskiej; rodzina pieczętowała się herbem Awdaniec. W 1912 r. po ukończeniu Korpusu Kadetów w Petersburgu rozpoczął służbę w Wołyńskim Pułku Gwardii w stopniu podporucznika. Po wybuchu I wojny światowej walczył na terenie Prus Wschodnich. W sierpniu 1916 r. na własną prośbę został przeniesiony do lotnictwa. W grudniu 1916 r. po ukończeniu Wojennej Szkoły Pilotów został wysłany do Anglii na kurs pilotów instruktorów.

W styczniu 1918 r. zgłosił się do służby w I Korpusie Polskim gen. Józefa Dobor-Muśnickiego, w którym sformował i dowodził eskadrą 16 samolotów (o nazwie Awiacja I Korpusu). W czerwcu 1918 r., gdy I Korpus został zmuszony do złożenia broni, rozkazał spalić samoloty, aby nie zostały przejęte przez wojska niemieckie. Podczas próby przedostania się do Francji został aresztowany przez bolszewików, ale uwolniono go pod warunkiem wstąpienia do lotnictwa sowieckiego. Wcielono go do zgrupowania Aleksieja Szyrinkina. Po skierowaniu jego eskadry na front polski, 1 maja 1919 r. podczas lotu odłączył się od grupy i wylądował myśliwcem Nieuport 24bis na polskim lotnisku wojskowym w Żodzinie koło Mołodeczna. Polski Oficerski Trybunał Orzekający uwolnił go od zarzutu zdrady, przywrócił mu stopień wojskowy, ponadto za ten wyczyn otrzymał Połową Odznakę Pilota. Od 1919 r. w WP, ppłk lot., m.in. dowódca 11. Pułku Myśliwskiego (IX 1927-VII 1928) i dowódca 5. Pułku Lotniczego (VII 1928-I 1930). W 1921 r. został odznaczony Krzyżem Virtuti Militari. W 1930 r. z powodów zdrowotnych (przeżył 2 katastrofy lotnicze), został przeniesiony do rezerwy. W okresie okupacji w NSZ. W 1944 r. po rozłamie w organizacji na tle scalenia z Armią Krajową pozostał w szeregach NSZ-ZJ. Płk NSZ ze starszeństwem 1 I 1945 (rozkaz z 15 I 1945) ps. „Antoni Grey”, „Grządziel”, „Barski”, komendant Okręgu VI Warszawa-powiaty (1 VI 1944-VIII 1944), p.o. szef sztabu NSZ (18 X 1944-VIII 1945), przewodniczący Komisji Weryfikacyjnej przy KG NSZ (9 XI 1944-?), przewodniczący Sądu Oficerskiego przy Dowództwie NSZ (20 XII 1944-?), komendant (inspektor) Obszaru Południe NSZ. Aresztowany w październiku 1945 r., sądzony (23 XI-6 XII 1946) przez WSR w Warszawie i skazany na karę śmierci, którą zamieniono początkowo na dożywotnie więzienie, a w 1947 r. 15 lat więzienia. Zmarł 1 czerwca 1948 r. w więzieniu we Wronkach w niewyjaśnionych okolicznościach (pobicie przez funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa lub samobójstwo).

W czerwcu 1991 r. prochy ppłk. Abakanowicza zostały ekshumowane z kwater więziennych cmentarza we Wronkach. Powtórny pogrzeb odbył się na cmentarzu Powązkowskim w asyście Kompanii Reprezentacyjnej Wojska Polskiego.

Michał Białkowski ps. „Tuwar II”, gen. bryg. 11 XI 1988. Przez długie lata nie potrafiono zidentyfikować „Tuwara”. Według Stanisława Żochowskiego pod pseudonimem tym krył się ppłk dypl. piech. Michał Białkowski. Lecz dopiero Krzysztof Komorowski wyjaśnił ostatecznie tę zagadkę. „Tuwar” to płk dypl. Wacław Jan Świeciński „Brzeski”, „Dzięcioł”, „Ksawery”, „Stwosz”, „Tarzan”, „Tol”, posługujący się nazwiskami Wacław Perz i Wacław Święcicki⁵⁴. „Tuwar” ur. 27 kwietnia 1896 r. w Kijowie, w rodzinie Jana Rudolfa i Marii z Krzyżanowskich. W latach 1907-1915 w Korpusie Kadetów w Kijowie i w Konstancyńskiej Szkole Podchorążych w Piotrogradzie. Od maja 1915 do listopada 1917 r. walczył na froncie w szeregach armii rosyjskiej. Od 1919 r. w POW, następnie w WP w stopniu kapitana. Walczył w wojnie polsko-bolszewickiej, w 1925 r. ukończył Wyższą Szkołę Wojenną, od 1 lipca 1939 r. w st. sp. We wrześniu 1939 r. w GO gen. Andersa. W latach 1940-1941 w Związku Czynu Zbrojnego i Konfederacji Zbrojnej, od 1941 w ZWZ, szef sztabu Okręgu „Jodła” (1942-1943), w październiku 1943 r. zwolniony do rezerwy. 1 listopada 1943 r. szef sztabu NSZ, 20 grudnia 1943 r. awansowany na pułkownika, 3 lutego 1944 r. wyznaczony przewodniczącym Specjalnej Komisji Personalnej. Po scaleniu NSZ z AK proponowany przez SN na miejsce „Zegoty” z którym rozmawiał na ten temat 20 kwietnia 1944 r. Nie zaaprobowany przez ONR nie wyraził zgody na objęcie dowództwa. Rozkazem z 5 maja 1944 r. mianowany przez płk. „Kmicica” na stanowisko szefa sztabu (do 15 maja), od 1 czerwca inspektor okręgów: IV, VII i XIV. 24 lipca gen. „Powała” wyznaczył go swoim zastępcą i pełnomocnikiem na teren okupacji sowieckiej. 29 lipca przedostał się na Pragę, od listopada 1944 r. w Lublinie. Tworzył Komendę Ziemi Wschodnich NSZ-ONR. Aresztowany 4 stycznia 1945 r. i sądzony, 18 lipca 1945 r. skazany na karę śmierci, 27 lipca ułaskawiony, więziony do 27 lipca 1950 r. Zmarł w Warszawie 1 czerwca 1978 r.

Tadeusz Danilewicz, gen. bryg. 11 XI 1988. mjr WP (1936), ppłk NSZ (7 III 1944), ps. „Doman”, „Kossak”, „Kuba”, „Łozinski”. Ur. 21 września 1895 r. w Przedzrymichach Małych, pow. Żółkiew, s. Józefa i Wiktorii Buczek. W latach 1915-1918 w armii austro-węgierskiej, od czerwca 1919 w WP, uczestnik wojny 1920 r., w latach 1925-1931 w KOP, następnie w 39. pp Strzelców Lwowskich, a od 1936 r. dca batalionu 3. ppLeg. Walczył we wrześniu 1939 r., m.in. w obronie Modlina. Od listopada 1939 w Narodowo-Ludowej Organizacji Walki, od maja 1940 w NOW, następnie w NSZ; szef oddziału ogólnorganizacyjnego KG NSZ. Podporządkował się decyzji o scaleniu, szef sztabu KG NSZ-AK (od maja 1944 r.). W czasie powstania w Warszawie. Szef sztabu KG NZW powołanej w listopadzie 1944 r. w wyniku scalenia scalonych z AK oddziałów NOW i NSZ. Od 1 czerwca 1945 r. Komendant Główny NZW, 17 grudnia 1945 r. opuścił Polskę i udał się do Paryża, skąd w 1948 r. przeniósł się do Wielkiej Brytanii. Zmarł 21 listopada 1972 r. w Huddersfield, gdzie został pochowany.

Lech Karol Neyman, gen. bryg. 11 XI 1988; kpt. NSZ. ps. „Wacław Górnicki”, „Domarat Lech”, ur. 7 lutego 1908 r. w Poznaniu, syn Teodora i Marty z Matczyńskich, mgr prawa 1932, od 1934 w ONR, uczestnik wojny 1939 r., w konspiracji w Grupie „Szańca”. Autor broszur: „Polska po wojnie” (1941), „Szaniec Bolesławów”

54 K. Komorowski, *Kim był „Tuwar”*, „Wojskowy Przegląd Historyczny”, Nr 3/1992, s. 138-146.

(1941), „Likwidacja niemczyzny na ziemiach zachodnich” (1942-1943). W „Szańcu Bolesławów” dał wykładnię polskich roszczeń terytorialnych wobec Niemiec; granica zachodnia powinna się opierać o Odrę i Nysę Łużycką, a na północy całe Prusy Wschodnie z Gdańskiem i Królewcem także powinny być włączone do Polski. Szef Wydziału Zachodniego w SCN, redaktor pisma „Naród i Wojsko”. Szef I Wydziału Sztabu (VII-IX 1944), komendant Okręgu VII Kraków NSZ-ONR (p.o. 5 IX 1944-1 IV 1945), członek Komisji Weryfikacyjnej przy KG NSZ (XI 1944-?), Sądu Oficerskiego przy Dowództwie NSZ (20 XII 1944-?), komendant Okręgu I Pomorze (1 IV 1945-?); – funkcji tej nie objął, został zastępcą Inspektora Obszaru Zachód. W kwietniu 1945 r. brał udział w organizowaniu Okręgu Śląskiego VII NSZ. W ramach OP kierownik tzw. Obozu Narodowego. Aresztowany 15 lutego 1947 r., sądzo-ny w dniach 11 II-2 III 1948 r. przez WSR w Warszawie i skazany na śmierć. Stracony w Warszawie 12 maja 1948 r.

11 listopada 1988 r. awans na generała dywizji otrzymał pośmiertnie Zygmunt Broniewski ps. „Bogucki”, gen. NSZ z 1944 r.

Kończąc należy dodać, że po nieudanej akcji scalenia władze podziemia pralondyńskiego w kraju traktowały Narodowe Siły Zbrojne, wywodzące się z ZJ, i związane z Grupą Szańca za organizację nielegalną. Stanowisko to Rząd w Londynie podtrzymywał i po wojnie. Mimo próby podjętej na początku lat pięćdziesiątych XX wieku przez gen. Władysława Andersa i płk. Czesława Oziewiczza, nie przeprowadzono weryfikacji stopni żołnierzy NSZ⁵⁵. Nie otrzymywali oni także awansów na wyższe stopnie wojskowe nadawanych przez tzw. Zamek. Dopiero 1 stycznia 1988 r. Prezydent Kazimierz Sabbat wydał Dekret o żołnierzach NSZ, w którym uznał, że: „Żołnierze tej części Narodowych Sił Zbrojnych, która, ze względu na stanowisko jej czynników kierowniczych nie została scalona z Polskimi Siłami Zbrojnymi – Armią Krajową i którzy brali udział w walkach z okupantami w latach 1939-1945, spełnili swój obowiązek narodowy i żołnierski wobec Rzeczypospolitej Polskiej”⁵⁶. Nie otrzymali jednak uprawnień przysługujących żołnierzom Polskich Sił Zbrojnych⁵⁷.

55 Patrz szerzej: płk T. Boguszewski, *Po wojnie* [w:] *Zeszyty do historii Narodowych Sił Zbrojnych*, zeszyt IV, Chicago 1969, s. 34-39.

56 D. Ratajczak, *Legalizacja NSZ na emigracji*. „Szczerebiec”, Nr 12, Lublin, listopad 2003, s. 289.

57 S. Poraj-Marcinkowski, *Ciąg dalszy dokumentów dotyczących legalizacji NSZ*, [w:] *Zeszyty do historii Narodowych Sił Zbrojnych*, zeszyt VI, Montreal-Warszawa 1994, s. 34-48.